

dr hab. Prof. UAM Barbara Stawicka-Pirecka

Poznań

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MAGISTER MAGDALENY SZKWAREK

pt. *MOTYWY ŻYDOWSKIE W TWÓRCZOŚCI JORGE LUISA BORGESA*

Autorka dysertacji będącej przedmiotem niniejszej recenzji, skupiła swoją uwagę na wieloaspektowej projekcji kultury żydowskiej - a w ścisłym ujęciu tak szeroko pojmowanej przestrzeni konceptualnej – na motywach żydowskich w twórczości Jorge Luisa Borgesa. Twórczość argentyńskiego pisarza – prozaika, poety, tłumacza literatury, eseisty, genialnego bibliotekarza, założyciela i wydawcy czasopism literackich, niezrównanego erudyty i twórcy całkowicie własnej, niepowtarzalnej poetyki modernistycznego kodu percepcji dzieła literackiego w historii literatury hispanoamerykańskiej i światowej – w sposób niepodważalny wyznaczyła punkt zwrotny zarówno w twórczości pisarzy hispanojęzycznych, jak i też autorów europejskich. Stwierdzenie to, graniczące niemal z truizmem, zatracając jednak swoją oczywistość, w konfrontacji z konkretną problematyką, jakiej w przedstawionej mi do recenzji rozprawie doktorskiej nadana została moc sprawcza oraz potencjał wehikułu konceptualnego w przedmiotowym procesie badawczym. Tytułowe motywy żydowskie stanowią bowiem w rozważaniach autorki instrument pojęciowy otwierający wieloaspektowe, polisemiczne możliwości interpretacji różnorodnych gatunków literackiej wypowiedzi w twórczości nie tylko Jorge Luisa Borgesa ale też i w twórczości wybitnych pisarzy światowej rangi. Pani Magdalena Szkwarek kieruje uwagę czytelnika nie tylko na fascynującą wyobraźnię twórczą argentyńskiego pisarza ale również na wielorakie bogactwo odniesień kulturowych Borgesa do dzieł literackich autorów jemu współczesnych, jak też i do wspaniałego wielogłosu pisarzy należących już do "świata cieni", z którymi Borges podejmował twórczy dialog, wchodząc nie tylko w kontakt formalny z prezentowaną przez nich poetyką pisarskiego dyskursu ale przede wszystkim, również jako genialny spadkobierca bogactwa pojęć filozoficznych, reinterpretacji historycznych, refleksji religioznawczej i kulturotwórczej, stając się tym samym fascynującym interlokutorem, poruszającym się jako twórca, z błyskotliwą wirtuozerią w przestrzeniach dziedzictwa światowej spuścizny literackiej. Jako genialny architekt słowa, wizjoner i mistrz metafory, konceptu, paradoksu i paraboli, Borges przeplatał w swojej twórczości wątki dzieł autorów epok już dawno minionych – kabalistów, filozofów greckich, mistyków, alchemików pisarskiego rzemiosła – ożywiając swoją polemiczną dociekliwością wielowiekowy dialog kulturowy, pomiędzy głosami zarówno twórców jemu samemu współczesnych jak i tych (a raczej, przede wszystkim, właśnie tych), którzy już w kulturowym teatrze cieni, dzięki Borgesowi zanegować

mogli linearny rygor czasu i przestrzeni, bowiem została im dana nieśmiertelność artystów, przechadzających się w przymierzu żywych i tych, którzy już odeszli, ścieżkami Borgesowego ogrodu o rozwidlających się ścieżkach...

Precyzując temat swojej rozprawy doktorskiej, Pani Magdalena Szkwarek z całą pewnością, jako badacz literacki, była w pełni świadoma, iż zbliżenie się do tak złożonej problematyki, jaką stanowią motywy żydowskie w twórczości Argentyńczyka, stanowić będzie wyzwanie konceptualne bardzo wysokiego stopnia trudności. Już sam wybór takiego właśnie tematu świadczy – w moim recenzenckim przekonaniu – iż decyzja, aby zgłębić na wielu płaszczyznach interpretacyjnych tak złożony temat, nie mogła nie być poprzedzona długim i głębokim procesem obcowania z twórczością argentyńskiego pisarza. W moim osobistym odczuciu także, już od pierwszych stron lektury powierzanej mi do recenzji dysertacji doktorskiej, towarzyszyło mi uczucie, iż jej autorka przez długi czas i z głęboką fascynacją i uważnością, wnikała w, być może, najbardziej tajemną strefę Borgesowego doświadczenia wpisanego nie tylko przecież w formalną, tekstualną warstwę pisarskiego rzemiosła, ale przede wszystkim, w jego własne egzystencjalne poszukiwania, poparte latami czytelnich odkryć, dochodzenia do tekstów i faktów, jakie stopniowo składały się na mapę niejednorodnej ale konsekwentnie spójnej tkanki, być może, najgłębszej potrzeby egzystencjalnej Borgesa, aby dotrzeć do samego jądra ludzkiego doświadczenia transcendencji...

Pracę czyta się z narastającym zainteresowaniem. Przyjrzyjmy się zatem koncepcji metodologicznej, jaką zastosowała autorka pracy, w swojej próbie możliwie najbardziej całościowego oglądu i analizy wybranego podmiotu badań.

W zamyśle autorki, praca składa się z dwóch Części. Pierwsza z nich stanowi bardzo konsekwentne, stopniowe i logiczne Wprowadzenie w analizowany temat. W moim przekonaniu, Część Pierwsza pracy daje świadectwo bardzo dobrze opanowanego warsztatu badawczego autorki. Logika i konsekwencja stopniowego wprowadzania czytelnika w coraz bardziej zagęszczającą się osnowę analizy wielorakich kontekstów, aspektów, uwarunkowań historyczno-literackich, motywacji psychologicznych i bardzo szeroko potraktowanego tła kulturowego, potwierdzają metodologiczną dojrzałość i panowanie nad zaproponowanym procesem analitycznym. Proces ten wkracza również na teren literatury porównawczej. Tę umiejętność autorki, polegającą na bardzo precyzyjnym osadzeniu problematyki pracy w tak szerokim, a jednocześnie bardzo logicznie skonstruowanym korpusie przytaczanych odniesień do literatury światowej, uważam za bardzo ważny atut analityczno-poznawczy przedstawionej mi dysertacji. Część Pierwsza, w sposób jasny i czytelny uświadamia czytelnikowi pracy głęboko nośne zjawisko przenikania wpływu Borgesa (w rozumieniu – „inspiracja” i „natchnienie”) na pisarzy spoza kręgu literatury hispanoamerykańskiej. To jedna strona ważnego metodologicznie fenomenu. Drugą natomiast płaszczyzną, precyzyjnie scharakteryzowaną przez autorkę we Wprowadzeniu do pracy (Część Pierwsza) stanowią wpływy krytyczno-literackie, filozoficzne, strukturalne, jakie literatura nie tylko z kręgu

języka hiszpańskiego i kultury hispanoamerykańskiej, wywarła na samego Borgesa, w kontekście analizowanego przez autorkę tematu pracy. W odniesieniu do tak świadomie i wyraźnie zaznaczonego zagadnienia przenikania się wpływów kulturowych, autorka pracy ustanawia płaszczyznę niejako wiążącą obydwie przestrzenie przenikania się „natchnień” i inspiracji, przytaczając słowa badaczki literatury – Justyny Baran – odnoszące się bezpośrednio do silnie intuicyjnej a nawet i zapewne podświadomej strefy wspólnej wzajemnego przenikania się wątków i motywów, w obrębie określonej w tytule pracy tematyki, o charakterze przecież nie tylko i wyłącznie literackim: „Nad wpływem trudno zapanować (pisze Justyna Baran) – może być nieświadomy, swobodnie poruszać się w czasie, nieograniczony porządkiem chronologii, mogą występować w nim zapętlenia, krzyżujące się dopływy, zdradzieckie wiry podwodne, intertekstualne prądy” (s.15, przyp. 23). Istotne są też w omawianym kontekście przytaczane przez autorkę pracy słowa czeskiego pisarza, Michała Ajwaza: „To, co wnika w tekst jest owocem spotkań twórcy z książkami, dziełami sztuki, z innymi ludźmi, czy przedmiotami oraz miejscami.” (s. 16, przyp.24). Pozwalam sobie przytoczyć te fragmenty z pracy Pani Magdaleny Szkwarek, ponieważ świadczą one o jej głębokiej wrażliwości i świadomości tego, czym jest głęboka nuta tego, co zwykliśmy nazywać zjawiskiem literackim (a w kontekście omawianej rozprawy doktorskiej, po prostu „wpływem” lub właśnie tytułowym „motywem”...)

Część Druga pracy, ze względu na swoją pogłębioną warstwę analityczną, jest znacznie bardziej rozbudowana, aniżeli Część Pierwsza. Autorka pracy, rzetelnie, ciekawie i konsekwentnie poszerza, zagęszcza i kontynuuje swoją badawczo-literacką wędrówkę poprzez kolejne kręgi, jakie zataczają w twórczości Borgesa motywy kultury żydowskiej na płaszczyźnie transkulturalnej, metahistorycznej, antropomimetycznej, powołując się jednak przede wszystkim, na metodę izraelskiego profesora kulturoznawstwa, semiotyki i teorii literatury na Uniwersytecie w Tal Avivie, Itamara Evena-Zohara. Druga Część dysertacji Pani Magdaleny Szkwarek podzielona została niejako na „podczęści”, z których każda opatrzona została syntetycznym „Podsumowaniem”. Autorka pracy w nawiązaniu do tematu dysertacji, sytuuje go w imponującym erudycyjnie, szerokim kontekście kulturoznawczym i krytyczno-literackim. I tak, Część Drugą inicjują - „Motywy żydowskie w literaturze światowej”, a uzupełniają kolejno: „Przyjaźnie”, „Fascynacje literackie”, „Żydowska Argentyna”, „Izrael”, „Antysemityzm”, „Alef”, „Żydowscy bohaterowie Borgesowskiej prozy”, „Istoty zmyślane”... Pracę dopełnia – „Podsumowanie”, „Zakończenie”, obszerna, uaktualniona, ważna „Bibliografia”, „Streszczenie” – w języku polskim i angielskim. Chciałabym podkreślić bardzo dobrą polszczyznę, w jakiej praca została zredagowana oraz staranność warsztatu redakcyjnego.

Przekazaną mi do recenzji dysertację doktorską Pani Magdaleny Szkwarek uważam za znakomite dokonanie naukowe, uzupełniające swoim bogactwem konceptualnym i erudycyjnym lukę w polskich badaniach dzieła argentyńskiego pisarza, którego twórczość stała się niewątpliwie fascynującym literackim „Kosmosem” samym w sobie... Pomimo tak wielu publikacji pióra znakomitych badaczy literatury, eseistów, krytyków, tłumaczy, na

polskim gruncie badań literackich poświęconych Borgesowi, rozprawa doktorantki, Pani magister Magdaleny Szkwarek, stanowi pierwsze, tak rzetelne, kompleksowe, metodologicznie w pełni autonomiczne, samodzielne i dojrzałe – studium tytułowego tematu, w sposób imponujący obejmujące wybrany temat w perspektywie totalnego polisystemu, jaki w mojej ocenie może otwierać drogę dalszym, fascynującym studiom literackim autorstwa Pani Magdaleny Szkwarek – o charakterze eseistycznym, publicystycznym, czy też krytyczno-literackim. Przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska zasługuje na swoje ważne miejsce w krwiobiegu polskiej humanistycznej myśli opiniotwórczej, poświęconej nie tylko kluczowemu tematowi w twórczości wybitnego pisarza Ameryki Łacińskiej ale też i w literaturze światowej.

KONKLUDUJĄC:

W FUNKCJI RECENZENTA W POSTĘPOWANIU W SPRAWIE NADANIA STOPNIA DOKTORA W DZIEDZINIE: NAUKI HUMANISTYCZNE W DYSCYPLINIE KOMUNIKACJI SPECJALISTYCZNEJ I INTERKULTUROWEJ, STWIERDZAM JEDNOZNACZNIE, IŻ PRZEDSTAWIONA MI DO OCENY ROZPRAWA DOKTORSKA PANI MAGISTER MAGDALENY SZKWAREK pt. *MOTYWY ŻYDOWSKIE W TWÓRCZOŚCI JORGE LUISA BORGESA* – SPEŁNIA WSZELKIE WYMOGI STAWIANE ROZPRAWOM DOKTORSKIM ORAZ JEST ZGODNA Z USTAWĄ – W ZWIĄZKU Z POWYŻSZYM WNIOSKUJĘ O DALSZE POSTĘPOWANIE W PRZEWODZIE.

WNIOSKUJĘ RÓWNIEŻ O OPUBLIKOWANIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ PANI MAGISTER MAGDALENY SZKWAREK DRUKIEM, W FORMIE PUBLIKACJI KSIĄŻKOWEJ.

Barbara Stawicka – Pirecka

Poznań, 18.11. 2023